

РОЗДІЛ 5. ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

ECONOMICS OF NATURAL USE IN UKRAINE IN THE CURRENT CONDITIONS OF THE MARTIAL STATE

У статті розглянуто тяжкі наслідки повномасштабного воєнного вторгнення окупантів на стан як української екосистеми, так і екосистеми європейського континенту. Мінування, ракетні обстріли, хімічні отрути та промислові відходи від зруйнованої промислової інфраструктури створили загрозу всьому живому – замах на життя та здоров'я людей, тварин, птахів та риби. Зруйновані природні ресурси – мікрофлора, водні ресурси та українські ліси, в тому числі заповідні. За інформацією експертів «Media Рішень» станом на листопад 2024 року офісом генерального прокурора України відкрито 222 кримінальних впроваджень стосовно воєнних злочинів росії проти природного середовища України. Приблизні збитки, що надає Державна екологічна інспекція України, оцінюються в 3 трильйони гривень (на початку 2024 року приблизна сума збитків довкілля склала 2,2 трильйони гривень, а в кінці січня 2025 року вже 3,1 трильйони гривень). Розглянуто заходи охорони довкілля на державному рівні та узагальнено запропоновані шляхи рішення проблеми експертами та науковцями.

Ключові слова: економіка природокористування, екосистема, охорона довкілля, наслідки воєнного вторгнення, екологічні катастрофи, заходи природних ресурсів.

The article examines the grave consequences of the full-scale military invasion of the occupiers on the state of both the Ukrainian ecosystem and the ecosystem of the European continent. Landmining, rocket attacks, chemical poisons and industrial waste from the destroyed industrial infrastructure created a threat to all living things – an attack on the life and health of people, animals, birds and fish. Destroyed natural resources – microflora, water resources and Ukrainian forests, including protected ones. According to the experts of Media Solutions, as of November 2024, the Office of the Prosecutor General of Ukraine has opened 222 criminal proceedings related to Russia's war crimes against the natural environment. The estimated damage provided by the State Environmental Inspection of Ukraine is three trillion hryvnias (at the beginning of 2024, the estimated amount of damage to the environment was 2.2 trillion hryvnias, and at the end of January 2025 it was already 3.1 trillion hryvnias). Losses from pollution of water and marine resources at the beginning of 2024 amounted to 82.2 billion hryvnias, by the end of the year already 84.65 billion. The occupiers' detonation of the Kakhovskaya HPP dam damaged half a million hectares of nature reserves of national and international importance, including the Black Sea Biosphere Reserve. The consequences of the terrorist attack on the Kakhov dam are compared by experts to the consequences of the use of tactical nuclear weapons of 5–10 kilotons only without nuclear contamination. 150 tons of machine oil got into the Dnipro River (according to research by the British Center for Ecology and Hydrology). Article 56 of the Additional Protocol to the Geneva Convention equates the destruction of dams with the use of weapons of mass destruction. Terror attacks on the Kalchik River, which flows into the Sea of Azov, led to the mass death of dolphins and microflora. The Jagaryltsky National Natural Park of Iryna Sabashenko in the temporarily occupied Jagalgach Island was damaged. This is an incomplete list of large-scale ecological disasters that changed the ecosystem of Ukraine due to the full-scale military invasion of the occupiers. But nature is able to recover, but it needs help at all levels – from legislative to individual. Environmental protection measures at the state level are considered and environmental protection measures proposed by experts and scientists are summarized.

Key words: economics of nature use, ecosystem, environmental protection, consequences of military invasion, ecological disasters, measures of natural resources.

УДК 338.1:504.75

DOI: <https://doi.org/10.32782/bses.91-21>

Кадол Л.В.

к.т.н., доцент кафедри економіки,
організації та управління
підприємствами,
Криворізький національний університет

Кадол О.М.

к.іст.н., доцент кафедри професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
Криворізький національний університет

Курінний С.В.

директор,
ТОВ «Проектбудвишукування»

Kadol Larisa

Kyryvi Rih National University

Kadol Oleksandr

Kyryvi Rih National University

Kurinni Serhil

LLC "Project Building Search"

Постановка проблеми. 2022 рік приніс для нашої Батьківщини важкі випробування війною, масштаби якої нечувані для Європи нашого часу. Сьогодні, як і раніше, особливо протягом ХХ ст., на полях звияти вирішується майбутнє української нації та держави. Жахи війни та терору стали буденним явищем в житті кожного українця. Ми в своєму дослідженні розглядаємо питання геноциду окупантів щодо української екосистеми, українських природних ресурсів; аналізуємо механізм управління економікою природокористуванням на

різних рівнях управління та узагальнюємо заходи, запропоновані урядом та громадськими організаціями, щодо підтримання екологічної рівноваги на території України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми економіки природокористування досліджували П. Коренюк, С. Федулова [1], Г. Поясник [2], О. Захарчук [3], О. Стефанків [4], О. Омельчук [5], Т. Перга [6] та ін. Питання економіки природокористування хвилюють фахівців аналітичних центрів досліджень, громадських організацій та

кожного українця. Стан природної екосистеми України після повномасштабного воєнного вторгнення окупантів досить важкий та потребує різносторонніх заходів як державного рівня, на рівнях суб'єктів господарювання різних форм власності, так і на рівні свідомості кожної людини. В даному дослідженні ми аналізували та узагальнили інформацію щодо питань економіки природокористування Україні в сучасних умовах воєнного стану.

Постановка завдання. Цілі даного дослідження – аналіз та узагальнення інформації щодо питань економіки природокористування України в сучасних умовах воєнного стану, розгляд заходів охорони довкілля на державному рівні та узагальнення заходів, запропонованих експертами та науковцями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Повномасштабне воєнне вторгнення окупантів в Україну значно погіршило стан як української екосистеми, так і екосистеми європейського континенту. Наслідки воєнного вторгнення виходять далеко за межі регіонів бойових дій. Хімічні отрути, мінування, пожежі додаються до промислових викидів та створюють загрозу всьому живому – гірке відлуння на життя та здоров'я людей; масова загибель тварин, птахів, риб, іншої мікрофлори; руйнується соціальна та промислова інфраструктура.

Як стверджують фахівці відділу клімату спільноти «Екодія», неможливо зараз оцінити вплив війни на природокористування та довкілля із-за браку точної інформації. Ними визначається дві причини. Це, по-перше, небезпечність для фахівців проводити спостереження із-за бойових дій, та, по-друге, із-за неможливості оголошувати всю повну інформацію [5].

З перших днів повномасштабного воєнного вторгнення окупантами на українській території формувалися бази та споруди опору воєнного призначення на природних територіях, в тому числі і на землях природно – заповідного фонду.

За інформацією експертів «Медіа Рішень» на листопад 2024 року офісом генерального прокурора України відкрито 222 кримінальних впроваджень стосовно воєнних злочинів росії проти природного середовища. Приблизні збитки, що надає Державна екологічна інспекція України – це три трильйони гривень (на початку 2024 року приблизна сума збитків довкіл्लю склала 2,2 трильйони гривень, а в кінці січня 2025 року вже 3,1 трильйони гривень). Збитки від забруднення водних та морських ресурсів на початку 2024 року склала 82,2 мільярда гривень, на кінець року вже 84,65 мільярда [7].

За даними Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України 139 тисяч квадратних кілометрів територій України заміновано і тільки

в 2024 році було знищено українських лісів понад 24 тисяч гектарів.

Екологічні збитки орієнтовно від злочинів окупантів на річках Сейм та Десна оцінюють експерти у 12 мільйонів євро, збитки на Чорному та Азовському морях оцінюють у 345 мільйонів євро [7]. Росія повинна бути притягнена до відповідальності за наругу над всім живим.

Водно-екологічний геноцид – катастрофа 6 червня 2023 року – підлив Каховської ГЕС привела до людських жертв, затоплення значної території, знищення унікальної екосистеми. Вчені Британського центру екології та гідрології за допомогою передових технологій гідрологічного та цифрового моделювання з застосуванням супутникових знімків та екологічної інформації визначили наслідки підливу окупантами греблі Каховської ГЕС. Згідно їх досліджень цей теракт надав шкоди пів мільйону гектарів заповідникам національного та міжнародного значення, в тому числі Чорноморському біосферному заповіднику. Наслідки теракту каховської греблі прирівняні експертами до наслідків використання тактичної ядерної зброї в 5–10 кілотонн тільки без ядерного забруднення. В річку Дніпро потрапило 150 тонн машинного мастила [8].

Каховське водохранилище забезпечувало безпечну роботи найбільшої в Європі Запорізької атомної станції. Воєний злочин росії – підлив Каховської дамби створив загрозу як Україні, а й іншим європейським країнам. Питання відбудови Каховської ГЕС після деокупації української території буде вирішуватися з врахуванням позицій науковців, громадськості, міжнародної спільноти з ретельним обґрунтуванням [8]. Статтею 56 Додаткового протоколу Женевської конвенції руйнування дамб прирівнюється до використання зброї масового знищення.

Великий розголос викликав теракт водних ресурсів річок Сейму та Десни – масово знищена риба та всі живі організми із-за зливу відстойників цукрового заводу російського міста Тьоткіно, яке територіально знаходиться близько до української території.

3 грудня 2022 року окупанти, розібрав дамбу, почали засипати в трьох місцях річку Кальчик, яка тече в Азовське море. Це збільшило солоність Азовського моря (природне було 10–12% проміле, стало 18%) і весною мешканці почали відмічати загибель дельфінів та водоростей, а восени – аномальне нашестя медуз [9].

На тимчасово окупованому острові Джарилгач ще навесні 2022 року окупанти облаштували воєнний полігон, який став причиною масштабної пожежі, яка у серпні майже за тиждень знищила все живе на території більше ніж 1500 гектарів. Зі слів директорки Джарилгачького національного природного парку Ірини Сабашенко, відновлення

екосистеми острова може тривати до 12 років, а тамариксові зарослі взагалі 15–30 років [10].

Жовтень 2023 року – загибель 9 тон осетрів на Ладижинському водосховищі Вінниччини. Оскільки осетри стійкі до забруднення води, то ступінь забруднення був досить значним.

Це неповний перелік масштабних екологічних катастроф, які змінили екосистему України із-за повномасштабного воєнного вторгнення окупантів.

Громадська організація «Українська природоохоронна група» визначає, що в 2023 році було заплановано збільшення обсягів вирубки лісів в зв'язку з потребами фронту. Для захисту лісового фонду фахівцями громадської організації «Українська природоохоронна група» запропоновано ряд захисних пропозицій – це радикальне збільшення площ заповідних лісів (до 10 % під суворою заборонаю вирубки), особливо для лісів старше 100 років та рідкісних видів дерев; впровадження на законодавчому рівні обмежень рубки лісових насаджень в особливо вразливих місцях – заболочених, високогірних, прибережних та байрачних; заборона будівництва автомобільних доріг у Карпатах і т.д.

Одною із гострих проблем захисту зелених насаджень є знеліснення, тобто перетворення лісів у нелісові землі (більш за все, це самосійний ліс). Це відбувалося при реалізації будівельних проектів, як державного, так і приватного рівня, виділення землі під забудову. Фахівці громадської організації пропонують впровадити незалежну інвентаризацію такої частини самосійних лісів та впровадити обов'язкову оцінку впливу на довкілля при реалізації всіх проектів будівництва.

Центральна, південна та східна частина України – це степова, лісостепова природні зони (більше 70% території України). На яких поширені трав'янисті природні екосистеми з 30% видів

рослин, занесених в Червону книгу України. До війни ця територія використовувалися під сільськогосподарські потреби. Після повномасштабного воєнного вторгнення значна частина цих земель пошкоджена та не підлягає для використання без попереднього розмінування.

Окреме болюче питання щодо заповідника «Асканія-Нова», екосистема якого налічує більше ніж 3 тисяч видів тварин та 500 видів рослин. Це найбільший зоологічний парк у Європі, в якому розташовані науково-дослідницькі заклади Національної академії аграрних наук України з площею 33307,6 га. З перших часів повномасштабного воєнного вторгнення на нашу землю «Асканія-Нова» опинилася в окупації разом з Херсонською областю. Численні пожежі, ракетні обстріли, не розірвані міни та боєприпаси травмують та знищують все живе. Питання щодо евакуації тварин не можливо повністю вирішити, так як більшість із них не прилаштовані для проживання в клітках. Наслідки на природний фон – це світова екологічна проблема.

Фахівці аналітичного центру досліджень DIXIGROUP на основі всеукраїнського соціологічного опитування, проведеного в лютому 2024 року, визначили які найважливіші екологічні проблеми під час війни визначає населення (табл.1).

Найбільш важливими екологічними проблемами населенням України визначається замінування територій. Оцінка серйозності завданої довкілля шкоди за дослідженням фахівців вище вказаного аналітичного центру досліджень Dixigroup в 2024 році за 10-ти бальною системою – 1–4 бали стверджують 1% опитаного населення, 5–7 балів – 6,9% та 8–10 балів – 92,2% населення.

Для визначення ступеня погіршення стану екосистеми розраховуються екологічні індекси. Зокрема, це індекс екологічної ефективності

Таблиця 1

Найважливіші екологічні проблеми під час війни, які визначає населення

№ з/п	Екологічні проблеми	Визначення населенням, %		Відхилення, +/-
		2023 рік	2024 рік	
1	Замінування території	40,4	80,5	40,1
2	Утворення відходів війни (уламки зруйнованих будівель, залишки військової техніки та інше)	45,6	71,8	26,2
3	Знищення лісів	57,9	55,5	-2,4
4	Забруднення річок та інших водних об'єктів	54,2	53,8	-0,4
5	Поширення отруйних/шкідливих речовин унаслідок обстрілів нафтобаз, газових сховищ, об'єктів хімічної промисловості	37,2	52,4	15,2
6	Забруднення ґрунтів	28,6	52,2	23,6
7	Забруднення повітря	48,7	48,7	+/- 0
8	Знищення заповідників та дикої природи	18,2	42,1	23,9
9	Можливе радіаційне забруднення	26,9	34,8	7,9
10	Інше	2,3	2,7	0,4
11	Жоден не турбує	1,3	0,8	-0,5

Джерело: [11]

(Environmental Performance Index, EPI) – комплексний показник екологічної діяльності політики уряду (в даний час цей показник погіршився повномасштабним воєнним вторгненням окупантів); індекс вуглецевої нейтральності, який відображає обсяг викидів CO₂ у перерахунку на душу населення; індекс використання відновлюваної енергії, який фіксує частку енергії, отриманої з чистих джерел.

Методологічні визначення індексу екологічної ефективності базуються на принципі приближення до мети, а результат кожного окремого показника визначається в залежності від положення країни на шкалі з зафіксованими в міжнародних договорах та висновках експертів значеннях. Так, зокрема, нижня межа – це гірша країна, верхня межа – бажана мета. Зазвичай використовують 20 показників екологічної ефективності, які поділені на групи – це і політичні категорії і показники екологічного здоров'я та життєздатності екосистеми.

Згідно зі звітом за 2023 рік, лідерами за EPI стали скандинавські країни, які незмінно посідають перші позиції завдяки системному підходу до охорони довкілля.

В 2024 році Єльським центром екологічного права та політики разом з Колумбійським та Всесвітнім економічним форумом використано 58 показників екологічної ефективності по 11 категоріям проблем та з ранжуванням 180 країн за показниками екологічного здоров'я, зміни клімату, життєздатності екосистеми тощо. Такі розрахунки відстежують світові проблеми, та надають практичні рекомендації для розвитку екологічного прогресу.

В довоєнний 2021 рік Україна займала 60 місце серед 180 країн світу за індексом екологічної ефективності. Сформовано список найбільш чистих країн світу в 2024 році (за даними Центру моніторингу Stativerse). На першому місці – Данія, на другому – Великобританія та на третьому – Фінляндія.

Чекаємо та звитязно наближаємо бажану перемогу, лише після якої можливо повністю реалізувати заходи щодо економіки природокористування. З самого початку повномасштабного воєнного вторгнення Верховна Рада України прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період», який передбачає для ліквідації наслідків повномасштабного воєнного вторгнення росії на Україну у відбудовний вже період – це заходи відновлення територій та об'єктів (розмінування, маркування) та залучення міжнародної допомоги.

Реалії воєнного стану сприяли підписанню Президентом України законопроекту №8138 від 19.10.2022, який передбачає звільнення великих

інвестиційних проектів від втрат лісгосподарського виробництва. Цей крок, зрозуміло, пов'язаний з державною підтримкою великих інвестиційних проектів. Інвесторам знизили поріг фінансування проектів та розширили сфери реалізації проекту, що збільшить можливості для розвитку не тільки великого, а й середнього бізнесу в Україні.

10.07.2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів». За визначення експертів цей закон – крок назустріч їх збереженню, хоча реальне збереження лісів потребує подальшої роботи вже від мін довкілля. Закон 5650 зобов'язує владу інвентаризувати самосійні ліси.

Рішення, що пропонує закон, – викуп самосійних лісів в державну власність, експертами підлягає сумніву. Зрозуміло, що закон 5650 підлягає доопрацювання – це і питання консервації виснажених чорноземних земель, і введена термінологія «степової ділянки», це і питання мораторію до 2025 року на розорювання пасовищ та сіножатей та передачу в приватну власність чи оренду земель запасу сільськогосподарського призначення, відмінних від ріллі. Дійсно, простих рішень тут немає, потрібно планувати роботу, залучати спеціалістів, довго працювати, та домовлятися й нарешті виробити комплексні та якісні рішення.

7 липня 2023 року розпорядженням Кабінетом Міністрів України № 610-р «Про схвалення Концепції Державної цільової екологічної програми моніторингу довкілля» затверджена Державна цільова екологічна програма моніторингу довкілля, яка розрахована на п'ять років. Метою Програми є розбудова цілісної системи моніторингу довкілля, підвищення ефективності її функціонування для підтримання екологічної рівноваги на території України, забезпечення конституційного права людини на безпечне довкілля. Зрозуміло, що повна її реалізація можлива лише після Перемоги України, після припинення бойових дій та виведення військ окупантів з нашої землі. Дана концепція – це перший реальний документ, що направлений на забезпечення безпечного довкілля.

Висновки. Таким чином, у ході проведеного дослідження нами виявлено, що проблеми економіки природокористування потребують негайного рішення з залученням усіх зацікавлених сторін, в тому числі країн – партнерів України – формування євроінтеграційних природоохоронних реформ з залученням фахівців науковців та громадських експертів, створення відкритої інформації щодо охорони довкілля, проведення ретельної інвентаризації всіх природних ресурсів України.

Природа здатна відновитися, проте їй потрібна допомога на всіх рівнях – від законодавчого до індивідуального.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коренюк П.І., Федулова С.О. Економіка природокористування: навч. посіб. Дніпропетровськ: Акцент ПП, 2014. 274с.
2. Поясник Г.В. Українська економіка природокористування: проблеми та перспективи розвитку в реаліях глобальної нестабільності. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2023. №1(30). С. 135–145.
3. Захарчук О. А. Проблеми раціонального природокористування та роль оподаткування у їх вирішенні. *Ефективна економіка*. 2011. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=656> (дата звернення 17.02.2025).
4. Стефанків О. М. Стратегічні напрями раціонального природокористування в АПК та забезпечення екологічної безпеки в соціумі. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 1. URL: <https://core.ac.uk/reader/14040690> (дата звернення 17.02.2025).
5. Природа та війна: як військове вторгнення Росії впливає на довкілля України. URL: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> (дата звернення 15.02.2025).
6. Перга Т. Ю. Екологічні наслідки війни Росії проти України. *Інститут всесвітньої історії Національної академії наук*. 2023. URL: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekolohichni-> (дата звернення 15.02.2025).
7. 500 днів війни: Збитки за період 24.02.2022–07.07.2023 сягають понад 2 трлн. гривень. URL: <https://www.dei.gov.ua/post/2694> (дата звернення 02.02.2025).
8. Дослідники прирівняли наслідки підриву Каховської ГЕС до тактичної ядерної зброї. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/> (дата звернення 08.02.2025).
9. Росія перетворює Азовське море на болото з мінами – українські науковці. URL: <https://radiosvoboda.org/a/rosiya-peretvoryuye-azovske-more-na-bo> (дата звернення 09.02.2025).
10. Пожежа на окупованому Джарилгачі знищила всю заповідну зону: оцінено рівень збитків. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/pozhezha-na-okupovanomu-dzharyl-gachi> (дата звернення 10.02.2025).
11. Україна майбутнього: Вступ до ЄС, повоєнна відбудова, екологічні проблеми та енергетична незалежність очима пересічного українця. URL: <https://dixigroup.org/analytic/ukrayina-majbu> (дата звернення 10.02.2025).
- the realities of global instability]. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva*, no. 1(30), pp. 135–145. (in Ukrainian).
3. Zakharchuk O. A. (2011) Problemy ratsionalnogo pryrodokorystuvannia ta rol opodatkuвання u yikh vyrishenni. [Problems of rational nature management and the role of taxation in solving them]. *Efektivna ekonomika*, no. 8. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=656> (accessed February 17, 2025).
4. Stefankiv O.M. (2010) Stratehichni napriamy ratsionalnogo pryrodokorystuvannia v APK ta zabezpechennia ekolohichnoi bezpeky v sotsiumi [Strategic directions of rational nature management in agriculture and ensuring environmental safety in society]. *Mekhanizm rehulivannia ekonomiky*, no. 1. Available at: <https://core.ac.uk/reader/14040690> (accessed February 17, 2025).
5. Pryroda ta viina: yak viiskove vtorhnennia Rosii vplyvaie na dovkillia Ukrainy [Pryroda ta viina: yak viiskove vtorhnennia Rosii vilvaie na dovkillia Ukrainy]. Available at: <https://ecoaction.org.ua/pryroda-ta-vijna.html> (accessed February 15, 2025).
6. Perha T. Yu. (2023) Ekolohichni naslidky viiny Rosii proty Ukrainy [Environmental consequences of Russia's war against Ukraine]. *Instytut vsesvitnoi istorii Natsionalnoi akademii nauk*. Available at: <https://ivinas.gov.ua/viina-rf-proty-ukrainy/ekolohichni-> (accessed February 15, 2025).
7. 500 dniv viiny: Zbytky za period 24.02.2022–07.07.2023 siahaiut ponad 2 trln. hryven [500 days of war: Dama-ges for the period 24.02.2022–07.07.2023 reach more than 2 trillion. UAH] Available at: <https://www.dei.gov.ua/post/2694> (accessed February 02, 2025).
8. Doslidnyky pryivnialy naslidky pidryvu Kakhovskoi HES do taktychnoi yadernoi zbroi [Researchers equated the consequences of blowing up the Kakhovskaya HPP to a tactical nuclear weapon] Available at: <https://ecopolitic.com.ua/ua/> (accessed February 08, 2025).
9. Rosiia peretvoriue Azovske more na boloto z minamy – ukrainski naukovtsi [Russia is turning the Sea of Azov into a swamp with mines – Ukrainian scientists] Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiya-peretvoryuye-azovske-more-na-bo> (accessed February 09, 2025).
10. Pozhezha na okupovanomu Dzharyl-gachi znyshchyla vsiu zapovidnu zonu: otsineno riven zbytkiv [The fire in the occupied Dzharyl-gachi destroyed the entire protected area: the level of damage has been assessed]. Available at: <https://tsn.ua/ukrayina/pozhezha-na-okupovanomu-dzharyl-gachi> (accessed February 10, 2025).
11. Ukraina maibutnoho: Vstup do YeS, povoienna vidbudova, ekolohichni problemy ta enerhetychna nezalezhnist ochyma peresichnoho ukraintsia [Ukraine of the future: Access to the EU, post-war reconstruction, environmental problems and energy independence through the eyes of an average Ukrainian]. Available at: <https://dixigroup.org/analytic/ukrayina-majbu> (accessed February 10, 2025).

REFERENCES:

1. Koreniuk P.I., Fedulova S.O. (2014) *Ekonomika pryrodokorystuvannia: navch. posib.* [Economics of nature use: teaching. Manual]. Dnipropetrovsk: Aktsent PP, 274 p. (in Ukrainian).
2. Poiasnyk H.V. (2023) *Ukrainska ekonomika pryrodokorystuvannia: problemy ta perspektyvy rozvytku v realiakh hlobalnoi nestabilnosti.* [Ukrainian economy of nature use: problems and prospects of development in